

Nəzakət Məmmədli. Füzulinin "Leyli və Məcnun" əsərinin iki əlyazma nüsxəsindəki əlavələr və onların Sevdəyinin əsəri ilə əlaqəsi//Əlyazma kitabı Azərbaycan-Türkiyə elmi mədəni əlaqələr kontekstində, 24 oktyabr 2023-cü il, s.208-213.
<https://doi.org/10.59849/mbcatr.2023.208>

Orcid: 0000-0001-8108-0521

Nəzakət Məmmədli
AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
ulya98@yahoo.com.tr

FÜZULİNİN "LEYLİ VƏ MƏCNUN" ƏSƏRİNİN İKİ ƏLYAZMA NÜSXƏSİNDEKİ ƏLAVƏLƏR VƏ ONLARIN SEVDƏYİNİN ƏSƏRİ İLƏ ƏLAQƏSİ

Xülasə

Füzulinin "Leyli və Məcnun" əsərinin AMEA Əlyazmalar İnstitutunda 25-dən artıq əlyazma nüsxələri saxlanılır.

Əlyazmalardan ikisi isə XVII əsrə aid olub, paleoqrafik və orfoqrafik xüsusiyyətlərinə görə bir-birinə çox bənzəyir. Bu əlyazma nüsxələrində digər nüsxələrdə rastlamadığımız çoxsaylı əlavə beytlər olduğunu aşkar etdik. Əlavə parçalar mətnin məzmunu ilə uyğun olsa da, onların poetik baxımdan Füzulinin qələminə məxsus olmadığı, daha sadə, saya bir dildə yazıldığı görünür.

Araşdırmalarımız zamanı əsərin Füzulidən əvvəl yaşamış və ondan öncə türk dilində "Leyli və Məcnun" yazmış Sevdai adlı şairə aid olduğunu müəyyən etdik.

Sevdəyinin "Leyli və Məcnun" əsərinin yeganə əlyazması Kembric Universitetindədir. Əlyazma elm aləminə ilk olaraq E.G.Braun tərəfindən tanındılmışdır.

Əli Nihad Tərhan və Əhməd Atəş yanlış olaraq əsəri bu mövzuda farsca yazılan əsərlər arasında qeyd etmişlər.

Maraqlıdır ki, Sevdai əsərinin yeganə Kembric nüsxəsində də Sevdəyinin əsərində Füzulinin "Leyli və Məcnun" əsərindən parçalar görünür. Fukrimizcə, Sevdai əsərinin üzünü köçürən katib öz zövqünə görə əsərə əlavələr etmişdir. Məqalədə bu maraqlı ədəbi faktlara münasibət bildirilir, hər iki əsər müqayisəli tədqiqata cəlb edilir.

Açar sözlər: Füzuli, Leyli, Məcnun, Sevdai, əlyazma

Nəzakət Məmmədli

ADDITIONS IN TWO MANUSCRIPTS OF FUZULI'S "LEYLI AND MAJNUN" AND ITS CONNECTION WITH THE WORK OF SEVDAI

Abstract

More than 25 manuscript copies of Fuzuli's work "Leyli and Majnun" are kept at the Institute of Manuscripts of ANAS.

Two of the manuscripts belong to the 17th century and are very similar to each other due to their paleographic and orthographic features. We found that these manuscript copies contain numerous additional verses that we do not find in other copies. Although the additional pieces are consistent with the content of the text, it seems that they are not poetically written by Fuzuli, but are written in a simpler language.

During our research, we determined that the work belongs to a poet named Sevdai, who lived before Fuzuli and wrote "Leyli and Majnun" in Turkish.

The manuscript of Sevdai's "Leyli and Majnun" is in Cambridge University. The manuscript was first introduced by E.G. Brown.

"Ali Nihad Tarlan and Ahmed Atesh wrongly listed the work among the works written in Persian on this topic."

It is interesting that in the Cambridge copy of Sevdai's work, we see parts of Fuzuli's "Leyli and Majnun" in Sevdai's work. According to our opinion, the scribe who moved the face of Sevdai's work made

additions to the work according to his taste. The article discusses these interesting literary facts, both works are involved in a comparative study.

Key words: Fuzuli, Leyli, Majnun, Sevdai, Manuscript

İllər öncə 1992-94-cü illərdə "Füzulini Leyli və Məcnun" əsərinin əlyazmalarının mətnşünaslıq xüsusiyyətləri" adlı diplom işini yazarkən, bu əsərin 20-dən artıq əlyazması üzərində müqayisəli tədqiqat apardıq. (Bax: Memmedli, 1994; Memmedli, 1995; Memmedli 2007; Memmedli, 2016)Tədqiqat zamanı iki əlyazması diqqətimizi xüsusilə cəlb etdi. Bu əlyazmalarda əsərin digər əlyazma və çap nüsxələrində rast gəlmədiyimiz, əlavə parçalar təəccüb və maraq doğurdu. Bu əlavələrin ən qədim, paleoqrafik xüsusiyyətlərinə görə digər əlyazmalardan daha mükəmməl olan iki nüsxədə görülməsi faktı da olduqca maraqlı idi. Bu əlavə parçalar tərəfimizdən transfoneliterasiya edilərək həm diplom işində, həm də bir sıra məqalələrimizdə öz əksini tapdı və elmi ictimaiyyətin marağına səbəb oldu. Daha sonrakı tədqiqatlarımızda əlavə parçaların Sevdai adlı şairə aid ola biləcəyi ehtimalını irəli sürdük. Sevdaiyin "Leyli və Məcnun" əsərinin Kembriçdəki nüsxəsinin fotosuratını əldə etdikdən sonra ehtmalların həqiqət olduğu faktı ortaya çıxdı.

Sevdaiyin "Leyli və Məcnun" əsəri

Sevdaiyin "Leyli və Məcnun" əsərinin yeganə əlyazması Kembriç Universitetindədir. Əlyazma elm aləminə ilk olaraq E.G.Braun tərəfindən tanındılmışdır. (Browne, 1900, 191)

E.Gibb "Osmanlı ədəbiyyatı tarixi" adlı məşhur əsərində Sevdaiyə və onun "Leyli və Məcnun" əsərindən də bəhs etmişdir. (Bax: Gibb, 1990)

Sevdai təxəllüsü ilə yazan iki şair olmuşdur. Cemal Bayak əsərin Ədirnəli Sevdaiyə aid olduğu fikrini irəli sürmüşdür. (Bayak, 1990, 104).

"Əli Nihad Tərlan və Əhməd Atəş yanlış olaraq əsəri bu mövzuda Farsca yazılan əsərlər arasında qeyd etmişlər." (Bayak, 1990: 104)

Əlyazma 59 vərəqdir.

Mətn ölçüsü 21,1x12,2

Xətti – nəsx

Mətn 2b-də başlayaraq 59a-da sona yetir.

Əsər minacat və nətlə başlayır.

Şair "irfan əhlinin" xahişi ilə bu əsəri yazdığını bildirir. Şairin dostları və yaxın tanışları olan "irfan əhli" ona "Sənin canında eşqbazlıq var, bu dastanı türkcə yaz. Əcəmdə "Leyli və Məcnun" çoxdur. Lakin türkcə bu əsər yoxdur. Kimsə bu yerdə əcəm dilini bilməz. Ona görə də bu gözəl əhvalatdan xəbərsiz qalmışlar. Hər bir söz onu başa düşən yanında dəyərlidir. Başa düşülməzsə sözün qiyməti olmaz". (Memmedli, 2007: 66)

Göründüyü kimi əsərin yazılma səbəbi də mövzu etibarilə Füzulinin "Leyli və Məcnun" əsəri ilə çox yaxındır. Ümumiyyətlə, bu dövrdə yazılan "Leyli və Məcnun"ların bir çoxunda bu bir ənənə halını almışdı. Fikrimizcə, bu da zamanın tələbi ilə güdrətli türk dövrlərinin formalaşması nəticəsində milli dəyərlərə, türk dilinə xüsusi bir diqqət və marağın yaranmasıyla əlaqədar idi. Sevdai də Füzuli kimi ilk dəfə bu dastanı məsnəvi kimi işləyərək ölümsüzləşdirən dahi Nizamiyə işarə edir:

Meydani-süxən içində bazi,

Nəzm eylə bəyan edəm bu razi.

Nizami Gəncəvi "Leyli və Məcnun" əsərinin əvvəlində yazırdı.

Meydani-soxən fərax bayəd,

Ta təb sovarişi nomayəd (Memmedli, 2007: 68-69)

(Söz meydanı gərək geniş olsun ki,

Təb öz süvarilik məharətini göstərə bilsin).

Füzuli də "Leyli və Məcnun" əsərində bu beyti sitat gətirməklə, öz böyük sələfinin, "ustadının" ənənələrini davam etdirdiyini bildirmək, ona böyük hörmət və ehtiramını ifadə etmək məqsədi daşıyır. Sevdaiyin də həmin beytə işarə etməsi böyük gəncəli ustada, "Leyli və Məcnun"unu ilk dəfə bir poema kimi işləyərək ona əbədi həyat verən dahi sənətkara ehtiram bəslədiyini göstərir.

Sonda şair əsərin yazılma tarixini verir:

Hər xanda bu qissə olsa bünyad,

Sevdai fəqiri edələr yad.

*Toquz yüz igirmidə bu namə,
Xətm oldu, irişdi ehtimamə.
Zülqədənin əvvəlində, ey yar,
Xətm oldu bu qissə, ol xəbərdar.* (Memmedli, 2007: 93)

Sevdayinin əsərini ilk dəfə olaraq müasir əlifbaya çevirmiş, mətni ön söz və lüğətlə bir yerdə nəşrə hazırlamışıq. Əminik ki, bu əsərin çap olunması elmi ictimaiyyət tərəfindən maraqla qarşılanacaq, bir sıra fərqli fikir mübadilələri və suallar doğuracaqdır. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi Ağah Sırrı Levend əsərin Füzuli "Leyli və Məcnun" u ilə üst-üstə düşən beytlərindən nümunələr vermişdir. Əsərin Kembriçdəki yeganə nüsxəsini oxuyub transfoneliterasiya etdiyimiz zaman çox qərribə hisslər keçirdik. Çünki indiyə qədər Füzuli qələminə aid olduğu heç bir şübhə doğurmayan beytləri Sevdayinin əsərində ya olduğu kimi, ya da çox çüzi fərqlərlə görürük....

Füzulinin "Leyli və Məcnun" əsərinin iki əlyazma nüsxəsindəki əlavələrin Sevdayinin əsəri ilə əlaqəsi

Sevdayinin əsərindən əlavələrin olduğu əlyazmalardan ikisi də XVII əsrə aid olub, paleoqrafik və orfoqrafik xüsusiyyətlərinə görə bir-birinə çox bənzəyir.

Onlardan biri, 94 vərəqdən ibarətdir.

Həcmi – 15x25,5sm.

Mətn ölçüsü və sətir sayı – müxtəlif.

Medalyonlu, həndəsi cizgili qəhvəyi, meşin cildi var.

Vərəq 2a-dan 9b-dək qəzəllər verilib. Tərtibatından görünür ki, nüsxə əvvəllər "Divan" şəklində olmuş, sonradan vərəqləri düşmüş, yenidən bəzi vərəqlər bərpa edilmişdir. Katibi, köçürüldüyü yer, tarixi qeyd edilməmişdir. Mətn qara, başlıqlar qırmızı mürəkkəblə, nəstəliq xəttilə, XVII əsrə aid Avropa kağızına köçürülmüşdür. Son bərpada artırılan vərəqlər 1789-cu ilə ail Rusiya istehsalıdır.

Əsərin titul vərəqində qara mürəkkəblə ərəb dilində mətnə aid olmayan qeydlər, 10a vərəqində (qara mürəkkəblə) müəllifləri qeyd edilməyən farsca və türkcə beytlər var.

Paleoqrafik göstəricilərinə əsasən nüsxəni XVII əsrin II yarısına aid etmək olar.

"Leyli və Məcnun" əsəri nüsxənin 10b vərəqindən başlayıb 94b vərəqində bitir. Əsərdə 3 rübai, 22 qəzəl, 54 başlıq, 2 qəsidə, 2 mürəbbə var. Cəmi 2813 beytdən ibarətdir. Sərlövhələr ardıcıl deyildir. 53, 54, 80-ci vərəqlərdə iki və yaxud üç mətn bir başlıq altında verilmişdir. Bu nüsxə Əlyazmalar İnstitutunda saxlanılan digər nüsxələrdən daha bitkin və səliqəli olsa da bəzi qüsurlara malikdir.

Kim, dışrada axtaram nişanın,

Bir özgə məkan billəm məkanın (Füzuli, C-157, 83)

- beytdən sonrakı hissə də bir vərəq düşüb, sonradan başqa kağızda bərpa olunub.

Əvvəl bu işi edəndə bünyad

- misrasından başlayaraq, "Xəyalilə təsəllidir, könül meyli-vüsal etməz" mətləli qəzəlin

Səvadi-masivadan lövhi-dil xali gərək daim,

Müvəhhid səfheyi-idrakə nəqşi-xəttü xal etməz. (Füzuli, C-157, 84)

- beyti ortadan buraxılıb. Və

İradət zayə etməz əhli-mə'na surətən hərgiz

Həqiqət cövhərin cəhli-məcəzə payımal etməz (Füzuli, C-157, 85)

- beyti ortadan buraxılıb. Ondan sonrakı məqtə beyti yazılmayıb. Sonra mətn yenə də əvvəlki kağızda və əvvəlki xətlə davam edir. Ancaq nədənsə çəpəki şəkildə. Bu hissədən başlayaraq katib mətn üzərində müxtəlif həndəsi xətlər formasında xəttatlıq nümunələri göstərir. Məsələn, bir beyt üfiqi istiqamətdə yazılır, altından iki beyt paralel şəkildə çəpəki istiqamətdə verilir (88, 87, 89-cu vərəqlərdə). 89b vərəqi də bu formadadır. Lakin burada bir misra çəpəki şəkildə verilir.

90-cı vərəqdə hər dörd misradan sonra bir misra çəpəki verilir. "Xatimeyi-kitab" hissəsinə qədər katib bu və ya digər şəkildə müxtəlif fiqurlar yaradır.

Oldam ki, bu nüsxə oldu mərqum,

«Leyli və Məcnun» adıyla mərsüm (Füzuli, C-157, 93)

- beytdən sonra gələn son, 94-cü vərəq başqa kağıza və başqa xətlə yazılıb.

Digər nüsxə isə cəmi 169 vərəqdir.

Həcmi – 12,5x7,5sm.

Mətn ölçüsü – 15x17sm.

Sətir sayı – müxtəlif.

Başlanğıcda, iri bənövşəyi hərflərlə “Sahibi-in kitab Sultan Əhməd Mahmud oğlu” yazılıb. “Leyli və Məcnun” vərəq 77-dən başlayıb 156-cı vərəqdə qurtarır. Əlyazmanın son, 167-ci vərəqindən məlum olur ki, nüsxə hicri 1085 (miladi 1674-75-ci illər) ildə tamamlanmışdır.

121-ci vərəqdə oxunması müşkül olan iki möhür var. 167-ci vərəqin əvvəlində “Nəsir vələdi-Mahmud” adlı bir şəxsin təvəllüd tarixi yazılıb: 1294.

169-cu vərəqin çox hissəsi cırılıb. Sonu naqisdir. Bu nüsxənin əvvəlində 3 rübai verilib. Lakin vərəq cırıldığı üçün birinci rübai və ikincinin də yarısı oxunmur.

Katibi, yazıldı yer məlum deyil. Əvvəlki nüsxələrdən fərqli olaraq, bu nüsxədə “Təmamiyi-süxən” hissəsi başlıqdakı mətnlərdən ayrılmayıb, mətnlə birgə verilib. (Bax: Füzuli, C-192)

Əsərin “Bu bünyadi-binayi-bələdir” başlığı altında verilən hissəsində bir çox parçalar əlavə edilmiş,

Oğlan necə səbr pişə qılsın,

Vər səbri həm olsa, nişə qılsın?

- beytindən sonra

Ol məktəb içində nəzəninlər,

Bin nəz ilə əql alurdi anlar.

Arizləri gül, dodaqları bal,

Nərgisləri şux, işləri al.

Hər biri lətifeyi-zəmanə,

Kirpiklərinə çəkər nişanə

Şirinsüxanani-çəşmi-məstan

Hər birisi idi afəti-can.

Ol sərvəqədani-siməndam,

Xoş ləfzləri əqlü ruhə aram,

Nadirlər idi cəhan içində,

Ol əsrdə, ol zaman içində.

Məhi-nov xəcildi qaşlarından,

Pərvin utanurdu dişlərindən.

Gün dutar idi niqab olardan

Ay eylər idi hicab olardan. (Füzuli, C-157,23)

- hissəsi verilmişdir. Bu hissədən sonra

Ol qızlar içində bir pərizad

Qeys ilə məhəbbət etdin bünyad (Füzuli, C-157, 23)

- beyti gəlir.

Yuxarıda verilən hissə “ol qızların kim olduğunu” daha geniş şəkildə açıqlayır.

Həmin başlıqda, Leylinin vəsf olunduğu hissədə də çoxlu əlavə parçalara rast gəlinir:

Aləm səri-muyinin tüfeyli,

Məhbubeyi-aləm, adı Leyli. (Füzuli, C-192, 95)

- beytindən sonra aşağıdakı beytlər verilmişdir:

Görsə yüzini bulurdu gülzar,

Eşqində həzar canü dil azar... (Füzuli, C-192, 95)

“Leyliyə anası nəsihət etdiyidir...” hissəsi də çoxlu əlavələr vardır:

Gözdən gərək olmayasan nihan sən,

Ta demək ola sənə ki, cansən.

- beytindən sonra gələn

Gəl gör ki, pəri necə nihandır,

Qədrilə rəfi ənisü candır.

Sən xəlqə həmin bəyan olursan,

Xurşid kibi ayan olursan.

Hər kim görür olsa sən pərini,

Aşüftə olub verir sərini,-

- hissəsi və yenə

Sən sadəsən özgə əhli-neyrəng,

Cəhd eylə sənə verilməsin rəng.(Füzuli, C-192, 24)

- beytindən sonra gələn

Bir gül ki, iylənməyə olur xub,

Düşsə ələ, sola, ola məyub.

Hiç kimsə dəxi əlinə almaz,

Alan dəxi anə qədər qılmaz.

Alma necə kim, olursa şirin,

Almaz zədə olsa, kimsə birin.

Yum gözini, baxma kimsəyə sən,

Yığ könlini, axma kimsəyə sən...(Füzuli, C-192,,98)

- beytləi də çap nüsxələrində və eləcə də sonrakı dövr əlyazmalarında verilməyib. Bu son beytə yalnız XVII əsrə aid olan iki nüsxənin birində rast gəldik.

Leyli anasının dilindən verilən bu parçalar sadə, anlaşılıq xalq dilindəndir və bu dil sadə olduğu qədər də müdrik aforizmlərlə zəngindir, didaktik məzmunu malikdir.

Maraqlıdır ki, əksər hallarda əlavə olunan hissələr düzgün yerləşdirilmiş və mətnə artıqlıq və məntiqsizlik yaratmır. Əksinə bir çox yerlərdə mətni tamamlayır və fikrin daha aydın ifadəsinə xidmət edir. "Bu Məcnun səhər məktəbə getdigidir..." başlığında, Məcnunun müdəbbirə (müəllimə) müraciətlə dediyi

Ancaq mənə sanma yetdi bu qəm,

Kim yetdi mənə yetən sənə həm.(Füzuli, C-192, 30)

- beyti sonrakı beytlərdə açılmaz və mənə bir qədər qaranlıq qalır. Burada da Leylinin məktəbə gəlməməsindən müəllimə niyə qəm yetməsini izah edən, Leylinin məktəbdə yerini müəyyənləşdirən beytlərin yeri boş görünür:

Ətfal içində ol pərivəş,

Bir zinət idi beşəklü dilkəş

Ol idi bu bəzmdə çü xurşid,

Rəxşəndə idi çü Cami-Cəmşid

Həm zinəti məktəbin ol idi,

Ol gül, bular anə bülbül idi.

Hər ləhzə üzün görəndə ətfal,

Azad olur idi əz qəmi qal. (Füzuli, C-192,,30)

Təsədüfi deyil ki, yuxarıda göstərdiyimiz əlyazma nüsxələrində bu hissə "Bu, Məcnunun müəllimədən tədbir istədigidir və dust xəyalın müxatib etdiyidir" başlığı altında verilib.

"Bu Leyli və Məcnun güzərdə müqabil olduğudur və gün müqabilində hilali-mehri bədri-kamil olduğudur" hissəsində, qızların və Leylinin təsvirində verilmiş

Çadırları leyl, üzləri bədr,

Leyli evi anda leylətül-qədr.(Füzuli, C-192, 35)

- beyti həm çap nüsxələrində, həm də digər əlyazmalarda verilməyib. Bu beyt C-192/9146 şifrəli əlyazmada "Bu məcarayi-misali-məhəbbətdir və dibaçeyi-divani-möhnətdir" başlığında, tamamilə başqa bir münasibətlə – Məcnunun atasının təsvirində və bu şəkildə verilib:

Çadırları leyl üzləri bədr,

Leyli adı anda leylətül-qədr...(Füzuli ,C-192,,92)

Bu mətn daxilində bu beyt yersiz görünür. Çünki əsərin bu hissəsində Leylidən söhbət gedir və təbii ki, "Leyli adı" da çəkilmir.

Şair yüksək sənətkarlıqla yazılmış bu beytdə "Leyli" və "leyl" - yəni "gecə" - sözlərinin cinaslığından istifadə edərək, gözəl bir poetik fiqur yaratmışdır.

Araşdırmalarımız zamanı Füzulinin "Leyli və Məcnun" əsəri ilə üst-üstə düşən çoxsaylı beytlərin Sevdəyinin də eyniadlı əsərində yer aldığı müəyyənləşdi. Bu parçalardakı nüsxə fərqləri üzə çıxarıldı. Eyni zamanda bunun əksi olan hadisə, yəni Füzulinin əsərinin iki əlyazma nüsxəsində olan əlavə parçalar transfoneliterasiya edilərək ilk dəfə olaraq elm aləminə təqdim edildi. Bunların Sevdəyinin əsərindən alınaraq Füzuli "Leyli və Məcnun"una daxil edilməsi hər iki əsərin müqayisəli tədqiqi kontekstində elmi şəkildə əsaslandırıldı.

ƏDƏBİYYAT:

1. Ağah.S. L.(1959) Arap-Fars Edebiyatlarında "Leyli və Məcnun" hikayesi, Ankara: Türk Tarih Kırnu Basımevi
2. Ahmed Badi Efendi, Riyaz-i Belde-i Edirne, Selimiye Kütüphanesi, No 2315, s.3
3. Browne, E. G. A (1900) Hand-list of the Muhammadan Manuscripts, Including All Those Written in the Arabic Character Reserved in the Library of the University of Cambridge .Cambridge
4. Cemal Bayak, (1990)"Sevdai ve Kıssa-i Leyli birle Məcnun" mesnevisi, Journal of Turkish Studies Volume 14, 1990
5. Füzuli, "Leyli və Məcnun" AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, C-192/9146
6. Füzuli, AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, "Leyli və Məcnun"C-257/13923
7. Füzuli(1958) "Seçilmiş əsərləri", II c. Bakı: Elm nəşriyyatı
8. Gibb E.J.(1990) History of Ottoman Poetry, London: Edinburg University Press
9. Mehmet Süreyya (1905) Sicill-i Osmani, İstanbul
10. Məmmədli Nəzakət (1995)"Füzulinin "Leyli və Məcnun" əsərinin 6 əlyazması, "Ədəbiyyat" qəzeti, 10 mart sayı
11. Məmmədli Nəzakət (1994) "Füzulinin " Leyli və Məcnun" əsərinin əlyazmalarının mətnşünaslıq xüsusiyyətləri", Bakı: "Elm və təhsil" nəşriyyatı
12. Məmmədli Nəzakət, (2016)"Füzulinin "Leyli və Məcnun" əsəri: fəlsəfəsi, poetikası, əlyazmalarının mətnşünaslıq xüsusiyyətləri, Bakı: "Elm və təhsil"
13. Məmmədli Nəzakət (1995) "Leyli və Məcnun" əlyazmalarda, "Orta əsr əlyazmaları və Azərbaycan mədəniyyəti tarixi problemləri"(Füzuli-500) Bakı: "Örnək" nəşriyyatı
14. Məmmədli Nəzakət (2007) Sevdai və onun "Leyli və Məcnun" əsəri,, Bakı: "Elm və təhsil" nəşriyyatı
15. Sevdai, Leyli və Məcnun, Kembric əlyazmasının fotosurəti